moscianus Warsaviensis) on pärit XIV aastasajast. Esimest korda trükiti kroonika a. 1740 Joh. D. Gruberi (vt.) väljaandel siiski ühe teise koodeksi järele, mis Gruberi arvamise järgi põlvenes keskaja lõpult ja mis alal hoitakse Hannoveri raamatukogus. Arvat. on aga niihästi see kui ka mitmed hiljemini leitud käsikirjad enamalt jaolt ühe vanema, XVI a. s. kirjutatud koodeksi (prof. A. R. Cederberg nimetab seda *codex Oxenstiernianus*'eks) koopiad. — Praegu (1926) on prof. L. Arbusovil (Riias) käsil H.-u kroonika kriitilise väljaande koostamine.

Heinrici Chronicon Lyvoniae, ed. W. Arndt (*Mon. Germ. Hist., Scriptorum t. XXIII*); *Origines Livoniae* (A. Hanseni väljaanne, *Scr. rer. Liv. I*, 1853); Heinrichs v. Lettland Livländ. Chronik, übers. v. Ed. Pabst (1867); H. Hildebrand, Die Chronik Heinrichs v. Lettland (1865); C. Schirren, Der Codex Zamoscianus (1865); prof. H. Oldekopi kirjutised Ajalool. Ajakirjas 1922, lk. 41—52, 1923, lk. 11—16 ja neis mainitud kirjandus; A. R. Cederberg, Läti Henriku kroonika käsikirjadest (Ajal. Ajakiri 1923, lk. 41—46). — Kroonika eestikeelne tõlge ilmunud J. Jungi poolt (1881—83). *A. Kn*; *T.*

HERIKE, Goswin v., Saksa ordumeister Liivimaal 1345—59, Vana-Liivimaa konföderatsiooni asutaja sel kujul, nagu ta püsis kahe a. s. kestes. — Juba ennemini (1332) oli ordu püüdnud Taani-Eestit, viimast lüli Liivi oruriigis, tagasi saada, kuid alles eestlaste 1343. a. vastuhakkamine ja osalt H. energiline teotsemine otsustas asja. Nähtavasti just H. mõjul, kes jüriööl 1343 süttinud mässu ajal Viljandi komtuuriks oli, talitati vastuhakkamise likvideerimisel halastamata valjusega. Peale eestlaste ettevõtte kokkuvarisemist Tallinna all 14. V 1343 jääb H. Taani pealiku asemel kuni seisukorra selgumiseni Põhja-Eesti valitsejaks, toimib seal osava diplomaadina, astudes ühendusse Rootsi kun. Magnusega ja Taani kun. Valdemar IV-ga (vt. neid), ja saavutab viimati Valdemar IV nõusoleku Eesti loovutamiseks ordule: 29. VIII 1346 kirjutab Valdemar Marienburgis aktile alla, mille järgi Eesti 19 000 Kölni hõbemarga eest ordule saab. A. 1347 läks H.-l korda Põhja-Eestit, mida alguses kõrgmeister oma n. n. provintsiaalmeistri kaudu valitses, vahendita Liivi ordumeistrile allutada. Silmas pidades H. initsiatiivi Põhja-Eesti küsimuses, valiti ta 14. XII 1345. a. ordumeistriks. Ordumeistrina sõdib H. leedulastega ja jätkab võitlust Riia ppiiskoppidega ordu emantsipatsiooni eest. — H. suri 10. IX 1359.

Allg. D. B., XII. *R. K.*

HERLEM, vt. **HARLEM.**

HERMANN I, Tartu piiskopp, Riia piisk. Alberti vend, varemini benediktlaste Pauluse kloostri abt Bremenis. Peale esimese Eesti piisk. Teodorichi langemist 1219. a. Lindanisa all määras Albert H.-i Eesti piiskopiks (*episcopus Estiensis* ehk *Lealensis*), kelleks ta a. 1220 Magdeburgi ppiisk. poolt pühitseti. Kuna aga Taani kun. Valdemar II oli lasknud valida ja Lundi ppiiskopilt õnnistada Tallinna piiskopiks kaplan Vescelinuse (vt.), takistas ta H.-i sõitu Liivimaale; ühtlasi pandi Virumaale piiskopp (Ostrad) ametisse. Mõõgavendade ordu segas end tülli ja alles a. 1224 jõuti kokkuleppele, mille järgi H. Eesti maa-alast sai endale Ugandi, Sobolitsi ja pool Vaigelest; ka tunnustati ta Valdemari poolt Eestimaa piiskopiks. 1224. a., veel enne Tartu langemist, asus H. Otepäässe, hakkas seal lossi ehitama ja läänimeestele maid jagama, pani preestrid ametisse, määras eestlasilt kümnisemaksu võtmise. Katedraalkiriku ühes reguleeritud toomhärradega otsustas ta Tartu asutada; oma venna Rotmar'i nimetas ta praostiks ja määras Tartu maatüki konvendi jaoks ja 24 küla selle ülalpidamiseks. Võib arvata, et kõigi nende kavatsuste teostamine mitte kerge ei olund maa pärisrahvas ei tahtnud end painutada sissetungijate ikke alla, ka venelased ei kadunud silmapiirilt. Orduga muutus vahekord jälle halvaks. Sellepärast ei jäänud H. kauaks piiskopkonda. 1225 on ta Riias, 1226 läheb ta välismaale, nõutab kun. Heinrichilt (VII) endale riigivürsti nime, on siis mõned aa. Trieri ppiisk. abiliseks, 1230. a. talvel viibib H. jälle Liivimaal, 1233 aga uuesti välismaal; 1235 on ta Viterbos paavsti juures, kes tema kaudu Riia piisk. ja ordumeistri oma ette on kutsunud nende vastu tõstetud kaebuste selgitamiseks; m. s. süüdistati ordut venelaste ülesässitamises, mille tagajärjeks oli vene laastamiskäik Tartu piiskopkonda a. 1234.

Kuni a. 1234 kandis H. ametlikult ikka veel »Lihula piisk.« nime, ehk küll peale Saaremaa allutamist a. 1228 uus Saare-Läänemaa piiskopkond oli asutatud, mille piirides nüüd ka Lihula asus. 1234./35. a. alates saab H. paavsti nõusolekul omale »Tartu piiskopi« (*Tarbatensis episcopus*) nime. — Nagu 1234. ja 1235. (?) a. H.-i antud ürgkirjadest näha, oli Tartus sel ajal juba olemas kanoonikute konvent Püha Peetruse ja Pauluse auks, arvat. ka mõni provisoorne toomkirik (võib-olla samal kohal, kus XIV a. s. ehitatud suur toomkirik). Ka piiskopi loss (*castrum de Tarbate*) ei võinud puududa, mille varjus alev tekkis; 1250. a. ümber (?) nimetatakse juba (UB nr. 216) linna foogti, raadi ja kogukonda. Tartu lähedal oli ehi-